

INFLACJA W GOSPODARCE RFN W LATACH SZESZĆDZIESIĄTYCH I SIEDEMDZIESIĄTYCH

I

W systemie współczesnego kapitalizmu inflacja stała się niejako atrybutem, trwałym elementem i prawidłowością rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych krajów — zarówno wysoko uprzemysłowionych, jak i rozwijających się. Stanowi ona palący problem polityki społeczno-gospodarczej państwa kapitalistycznego, gdyż jest uzewnętrznieniem sprzeczności tkwiących w łonie burżuazyjnej formacji, a znajdujących wyraz w permanentnych zakłóceniach procesu reprodukcji.

Inflacja w ekonomice współczesnego świata nie jest zjawiskiem wysublimowanym, a to przede wszystkim ze względu na fakt jej ścisłego sprzężenia zwrotnego z procesem rozwoju gospodarczego z jednej strony, a przebiegiem koniunktury — z drugiej. W polityce gospodarczej rządów oraz dyskusjach teoretyczno-ekonomicznych problematyka cyklicznego rozwoju gospodarki zeszła obecnie na drugi plan, a na naczelne miejsce wysunęła się walka o przezwycięzenie lub hamowanie inflacji.

Klasyczny przebieg procesów inflacyjnych uległ przeobrażeniu. Nie mają już miejsca inflacyjne fale wzrostowe oraz deflacyjne fale spadkowe cen, postępujące w ślad za zmianami aktywności gospodarczej. W poprzednich stadiach rozwoju kapitalizmu gwałtowne wahania ogólnego poziomu cen były czynnikiem zaostrzającym intensywność fluktuacji cyklicznych, w okresie zaś powojennym w takich krajach, jak np. USA, W. Brytania, ogólny poziom cen wykazywał tendencje zwykłe nie tylko w fazach wzrostowych koniunktury, ale na ogół również w okresach recesji.

Celem niniejszego opracowania jest dokonanie analizy specyfiki inflacji w gospodarce zachodnoniemieckiej w ostatnich latach. Pierwsza część zawiera ogólną charakterystykę inflacji jako zjawiska o zasięgu ogólnosiwiatowym, ze wskazaniem na niektóre przyczyny powodujące jej nasilenie. Następnie zarysowano rozwój procesów inflacyjnych w gospodarce RFN, ze szczególnym uwzględnieniem lat sześćdziesiątych i początku lat siedemdziesiątych. W tym czasie nastąpiło zdynamizowanie procesów inflacji, którego przyczyny omawiane są w kolejnej części opracowania. Korzyści dla gospodarki Niemiec Zachodnich, wynikające z wolniejszego tempa inflacji w RFN niż w innych zachodnich krajach kapitalistycznych, stanowią przedmiot końcowych fragmentów artykułu.

II

Nie sposób dokonać analizy specyfiki inflacji w RFN w oderwaniu od przebiegu tego zjawiska w innych zachodnich krajach przemysłowych. Rozwój cen w gospodarce Republiki Federalnej postępował bowiem zgodnie z ogólnoswiatową tendencją rozwojową inflacji.

Do końca lat sześćdziesiątych dla rozwoju gospodarczego większości kapitalistycznych krajów wysoko uprzemysłowionych znamieny był typ inflacji tzw. pełzającej. Cechą charakterystyczną tego procesu jest względnie niska stopa wzrostu cen na jednostkę czasu w dłuższym okresie¹.

TABELA 1

Średnioroczna stopa inflacji w wybranych, rozwiniętych krajach kapitalistycznych

Kraje	Lata				
	1952 - 55	1956 - 60	1961 - 65	1966 - 69	1970 - 73*
USA	0,8	2,0	1,3	3,8	7,7
Kanada	0,6	1,9	1,6	4,0	1,7
Japonia	4,2	1,5	6,0	5,0	7,3
W. Brytania	4,7	2,7	3,5	4,2	7,9
RFN	0,5	1,8	2,8	2,4	5,4
Holandia	1,5	2,8	3,6	5,1	7,0
Belgia	0,4	1,8	2,5	3,4	5,2
Francja	2,9	5,9	3,3	4,1	6,0
Włochy	2,1	1,9	4,9	2,4	6,6

* I kwartał 1973 r.

Źródło: H. Giersch, *Some Selected Aspects of Inflation in the World Economy*. Hague 1973; cyt. za E. Drabowski *Wzrost inflacji w gospodarce kapitalistycznej* „Nowe Drogi” nr 8/1974, s. 80.

Dane zawarte w tabeli 1 wskazują na ogólną tendencję wzrostową zjawisk inflacyjnych, z wyjątkiem lat 1956-1960, w których nastąpiło osłabienie rocznego tempa stopy inflacyjnej we Włoszech, zwolnienie dynamiki procesu inflacji we Francji w latach 1961-1965, oraz przedziału czasowego 1965-1969, charakteryzującego się osłabieniem rocznego tempa wzrostu stopy inflacyjnej w Japonii, RFN oraz we Włoszech. Gwałtowne przyspieszenie tempa inflacyjnego wzrostu cen przypada na lata 1970-1973.

Ponieważ proces inflacyjnego wzrostu cen jest niejednorodny i nierównomierny w poszczególnych kategoriach cen oraz dóbr, dla uzyskania

¹ W większości pozycji literatury przedmiotu przyjęto uważać za inflację pełzającą inflacyjny wzrost cen w przedziale wartości 1-4% w skali rocznej (por. np.: D. Haubold, *Die schleichende Inflation*. W pracy zbiorowej *Ist Inflation unser Schicksal? Inflation und Stabilität in der Wirtschaft*. München 1972; F. Neumark, *Schleichende Inflation und Fiskalpolitik*. Kieler Vorträge, N.F. 14. Kiel 1959, s. 8).

pełniejszego obrazu inflacji w gospodarce narodowej danego kraju, w opracowaniach statystycznych i naukowych posługuje się najczęściej kilkoma indeksami cen².

TABELA 2

Wzrosty cen w wybranych krajach kapitalistycznych (przeciętna roczna stopa wzrostu cen w %)

	Produkt społeczny brutto	Przemysłowe ceny produkcji	Dobra eksportowe	Dobra importowe	Ceny konsumpcyjne
RFN					
1960/1965	3,6	1,2	1,0	0,0	3,5
1965/1970	3,4	0,8	0,8	0,3	1,9
1970/1973	6,6	4,5	1,0	0,3	5,6
Francja					
1960/1965	4,1	2,0	1,2	0,6	2,1
1965/1970	4,8	3,6	2,3	2,6	4,3
1970/1973	5,7	5,2	3,4	2,4	5,9
W. Brytania					
1960/1965	3,5	2,1	1,4	1,3	3,4
1965/1970	4,7	3,9	4,9	4,5	4,7
1970/1973	9,4	5,3	7,1	9,8	5,7
Włochy					
1960/1965	5,4	2,5	0,9	0,6	4,8
1965/1970	3,5	2,6	1,2	1,5	3,0
1970/1973	7,6	4,1	4,8	7,5	7,0
USA					
1960/1965	1,5	0,4	1,2	0,7	1,2
1965/1970	4,0	2,6	2,8	2,7	4,2
1970/1973	3,7	6,0	5,9	8,0	3,5
Japonia					
1960/1965	5,0	0,4	0,3	-1,6	6,2
1965/1970	4,7	2,0	2,1	0,9	6,8
1970/1973	6,9	2,6	0,4	-2,5	7,2

Dla 1970/1973 częściowo obliczono według danych szacunkowych na podstawie: *National Accounts* (wyd. OECD) Paris 1973, ss. 18, 22 i nast.; „Monthly Bulletin of Statistics” (wyd. UN), New York, Vol. XXVIII, Febr. 1974, s. 178 i nast.; *Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland* (wyd. Statistisches Bundesamt Wiesbaden), Stuttgart und Mainz; *Internationale Übersichten*, różne roczniki „DIW-Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung”, Westberlin 1/1974, ss. 5, 13 *Deutscher Bundestag*, Drucksache 7/1973, Bonn 1973, s. 204 i nast. Cyt za: *Position und Entwicklung der Ökonomie der BRD Imperialismus*, „IPW – Forschungshefte” 4/1974, s. 43.

² Istniejące indeksy cen — np. kosztów utrzymania, cen handlu detalicznego i hurtowego, kosztów budowlanych, cen produktów rolnych, cen dóbr eksportowanych i importowanych, cen produkcji artykułów przemysłowych — odzwierciedlają jedynie rozwój określonych części składowych układu cen, nie są jednakże odbiciem poziomu cen gospodarki narodowej jako całości. Konieczność posługiwania się przy ocenie zjawisk inflacyjnych zespołem wskaźników cenowych wynika zatem z faktu

Powyższa tabela potwierdza powszechność inflacyjnego wzrostu poszczególnych rodzajów cen. W większości krajów obserwujemy wyraźne przyspieszenie dynamiki rocznych zmian stopy wzrostu cen począwszy od 1970 r. Relacje dynamiki wzrostu cen produkcji oraz cen konsumpcyjnych wykazują — z wyjątkiem USA — w latach 1970 - 1973 najwyższe tempo rocznych zmian tych ostatnich. Ceny dóbr eksportowych w przekroju sześciu państw objętych analizą, wzrastały w okresie 1965 - 1973 w najniższym tempie w RFN, co świadczy o wysokiej konkurencyjności eksportu zachodnioniemieckiego na rynkach światowych. Dane przytoczone w tabeli 2 wskazują również na nierównomierność przebiegu procesów deprecjacji pieniądza narodowego w poszczególnych krajach. Dolar amerykański, jen japoński oraz funt angielski deprecjonowały się w szybszym tempie niż marka zachodnioniemiecka.

Od końca 1973 r. procesy inflacyjne zaczęły rozwijać się z siłą dawno niespotykaną. W 1973 r. średni wskaźnik wzrostu cen dla krajów OECD wyniósł 9% przy ekstremalnych różnicach od 6,6% (Francja) do 11% (Włochy) oraz 17% (Japonia)³. W 1974 r. przeciętny wzrost cen w grupie krajów wysoko uprzemysłowionych osiągnął 15% wobec ok. 7% w 1973 i niespełna 5% w 1972 r. Najwyższy wskaźnik cen detalicznych towarów i usług konsumpcyjnych w skali całego roku odnotowano we Włoszech — 24,5% i Japonii — 23,8%, w dalszej kolejności wskaźnik ten wynosił w W. Brytanii — 17,1%, Belgii — 15,6%, Francji — 15% oraz USA — 12%⁴. Na drugim końcu drabiny inflacyjnej znajdowała się RFN ze stopą inflacji rzędu 7% (a więc na poziomie 1973 r.), z wyraźnym odstępem

nierównomierności zmian poszczególnych rodzajów cen w ramach wahań ogólnego poziomu cen. Powołana ustawą z dnia 14 VIII 1963 r. Rada Rzeczników d.s. Rozwoju Ogólnogospodarczego RFN w ekspertyzie rocznej za lata 1964/1965 zdecydowała się po raz pierwszy na wykorzystanie indeksu cen kosztów utrzymania (wówczas 4-osobowego budżetu pracownika średniej grupy konsumpcyjnej) jako wskaźnika rozwoju cen i (przez odwrotność) rozwoju wartości pieniądza. W celu uzyskania w miarę pełnego obrazu zmiany wartości marki zachodnioniemieckiej, trzeba również spojrzeć na to zagadnienie od strony liczenia dochodu narodowego. Federalny Urząd Statystyczny, opierając się na materiale liczbowym Bundesbanku, obliczył „indeks cen produktu społecznego”, tworząc tym samym pewien rodzaj generalnego indeksu ruchu cen, ponieważ ta miara reaguje na wszystkie zmiany cen, wchodzących w skład produktu społecznego (patrz: W. Slotosch, *Das Geld mit dem wir leben müssen. Panorama der Weltinflation*. München 1971, s. 41; H.-J. Schmah, *Globalsteuerung der Wirtschaft. Die neue Konjunkturpolitik in der Bundesrepublik Deutschland*. Hamburg 1970, s. 22).

³ S. Albinowski, *Załamanie się światowych struktur gospodarki kapitalistycznej*. „Ideologia i Polityka” nr 4/1974, s. 34.

⁴ W. Gawroński, *Wzrost trudności w gospodarce świata kapitalistycznego w 1974 roku*. „Ideologia i Polityka” nr 5 - 6/1975, s. 46.

w stosunku do Szwajcarii i Austrii, w których stopa wzrostu osiągnęła wielkość ok. 10%⁵.

Analiza źródeł przyspieszania i rozszerzania się inflacji w zachodnich krajach wysoko uprzemysłowionych nie stanowi zasadniczego celu naszych rozważań, ograniczymy się więc tu do wskazania niektórych przyczyn, które zadecydowały o jej nasileniu się, gdyż stanowią one tło dla badań czynników inflacyjnych w gospodarce zachodnioniemieckiej.

Główne, tradycyjne źródło inflacji posiada charakter strukturalny — łączy się z określonymi proporcjami produkcji społecznej i jej podziału i polega na dążeniu różnych grup oraz podmiotów gospodarczych — przede wszystkim państwa kapitalistycznego i kapitału monopolistycznego — do zwiększenia swego udziału w podziale dochodu narodowego. Państwo kapitalistyczne w celu pokrycia rosnących swoich wydatków dąży do rozszerzenia emisji pieniądza, zwiększając tym samym swą siłę nabywczą, czego następstwem w dalszej konsekwencji jest wzrost cen krajowych. W tym zakresie za nasilenie i rozszerzenie procesów inflacyjnych odpowiedzialnością obarcza się gospodarkę USA i skutki jej ekspansywnej polityki. Koszty zbrojeń, prowadzenie wojny w Wietnamie i inne formy ekspansji ekonomicznej pokrywane były w coraz większym stopniu przez emisję pieniądza papierowego nie znajdującego efektywnego pokrycia; prowadziło to do deprecjacji dolara⁶.

Skutki tego zjawiska pogłębiał powojenny system walutowy *Bretton-Woods*, oparty na deprecjonującym się dolarze jako walucie priorytetowej. Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych wzrost cen w wielu krajach zachodnioeuropejskich przybrał charakter inflacji importowanej, spowodowanej ogromną emisją dolarów amerykańskich na rynki zagraniczne. Deprecjonujący się dolar zaopatrywał gospodarkę światową — w myśl postanowień układów z *Bretton-Woods* — w rezerwy pieniężne przy stałym ujemnym saldzie bilansu płatniczego Stanów Zjednoczonych. Skumulowany deficyt bilansu płatniczego USA osiągnął w 1973 r. wielkość 90 mld dol., z czego około 70 mld przyjęły banki centralne innych państw⁷, co w konsekwencji działania wewnętrznych mechanizmów krea-

⁵ K.-D. Schmidt, *Inflation und Arbeitslosigkeit*. W: *Krise der Weltwirtschaft. Beiträge zur einer Round-Table-Diskussion des Instituts für Weltwirtschaft. Kieler Diskussionsbeiträge* No. 37, Institut für Weltwirtschaft. Kiel Januar 1975, s. 4.

⁶ Deficyt budżetu amerykańskiego osiągnął w latach 1971 - 1972 wysokość 46,3 mld dol. w przeciwieństwie do skumulowanej wartości deficytu 98,8 mld dol. w okresie 1952 - 1970. Dług publiczny rządu federalnego wzrósł w latach 1952 - 1972 z 259 mld dol. do 449 mld dol. (S. Albinowski, *op. cit.*, s. 33).

⁷ Ch. Lutz, *Crise économique internationale — spectre ou réalité?* „Le Mois” nr 11 - 12/1974.

cji pieniądza spowodowało rozdęcie obiegu pieniężnego w różnych krajach⁸.

Wprowadzenie wiosną 1973 r. przez większość państw płynnych kursów wymiany walut, pośrednio spowodowane zawieszeniem wymienialności dolara, było — z punktu widzenia zahamowania „importu” inflacji — rozwiązaniem połowicznym. W początkowej fazie umożliwiło ono ograniczenie inflacji „importowanej” i zachowanie kontroli nad wzrostem masy pieniężnej, na dłuższą metę wzrost importu towarzyszący nieuchronnie rosnącej dewaluacji ich walut utrudnia walkę z inflacją, a w połączeniu z jednoczesnym obniżeniem cen eksportowych prowadzi do systematycznego „duszenia się” gospodarki⁹.

Z początkiem lat siedemdziesiątych dochodzi w gospodarce kapitalistycznej nowy czynnik inflacyjny, jakim jest gwałtowny wzrost cen surowców. Przyspieszenie tempa procesów inflacyjnych tłumaczy się kryzysem surowcowo-energetycznym, przede wszystkim wzrostem cen ropy naftowej¹⁰. Czterokrotna wyżka cen ropy stanowiła niewątpliwie bardzo silny bodziec dla inflacji, występujący jednocześnie we wszystkich krajach importujących ropę naftową, wiele racji zawiera jednak też stwierdzenie, iż decyzje krajów-eksporterów ropy o podniesieniu jej ceny były tylko dodatkowym, wtórnym czynnikiem, który podziałał katalizująco na pogłębienie procesów inflacyjnych. Podwyżka cen ropy zwiększyła inflacyjne zakłócenia równowagi między podażą a popytem (zwiększenie luki inflacyjnej), co przy szybkim rozwoju gospodarczym, w warunkach znacznego zmonopolizowania produkcji, spowodowało uruchomienie mechanizmów przyspieszających inflację, albowiem monopole zawsze są skłonne do reagowania na wzrost popytu bardziej wzrostem cen niż rozszerzeniem podaży.

Wzrost cen surowców i materiałów oraz postępujące równolegle z nim

⁸ Trzeba zaznaczyć, że wzrost masy pieniądza związany z napływem dewiz nie jest zjawiskiem nieuniknionym, gdyż tam, gdzie banki centralne dysponują nowoczesnymi instrumentami ingerencji, można ten wzrost kapitałów utrzymać w pożądanym zakresie. Jednakże uwaga ta nie odnosi się do rynku euro-dewiz, na który trafiła większość pozostałych 20 mld dol., i na którym w oparciu o tę sumę zaczęły się w nieskończoność mnożyć kredyty. W okresie 1968 - 1973 masa pieniądza w Europie zachodniej i Japonii uległa prawie podwojeniu (*ibidem*).

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ W okresie od stycznia 1971 do czerwca 1973 r. ceny ropy wzrosły ok. 50% (z 1,8 do 2,8 dol. za baryłkę lekkiej ropy arabskiej). W październiku 1973 r. kraje OPEC podniosły ceny ropy o 70%, w grudniu o 120%, co oznacza potrojenie cen w ciągu trzech miesięcy z 2,8 do ponad 10 dolarów za baryłkę. Oblicza się, iż w wyniku posunięć producentów ropy naftowej nastąpiła bezpośrednio wyżka cen detalicznych w 1974 r. ok. 3%, obejmująca głównie produkty przemysłowe. „Le Monde” z 24 XII 1974, artykuł pt. *Le bilan de l'anne 1974*.

drożenie wyrobów przemysłowych zostaje przez mechanizm spirali „koszty-ceny” przerzucony na ceny produktów finalnych oraz usług.

Oprócz wskazanych wyżej kilku przyczyn przyspieszenia tempa i rozszerzenia procesów inflacyjnych na całą gospodarkę świata kapitalistycznego działały jeszcze inne czynniki, których wpływ wydaje się być słabszy i omawianie ich wykracza poza ramy niniejszego opracowania.

III

Dokonana uprzednio ogólna charakterystyka procesów inflacyjnych w zachodnich krajach przemysłowych wykazała, iż pod względem rozwoju tego zjawiska RFN znalazła się w uprzywilejowanej pozycji, osiągając od kilku lat najniższe miejsce na międzynarodowej skali inflacyjnej. Niska stopa inflacji, obok wysokiej nadwyżki eksportowej, stała się symbolem sukcesów gospodarczych Niemiec Zachodnich.

Do zasadniczego problemu urasta próba wytłumaczenia następujących zagadnień:

— jakie czynniki wpływały na przyspieszenie procesów inflacyjnych w RFN z jednej strony, a z drugiej — dlaczego tempo inflacji pozostawało w tyle za innymi krajami?

— dlaczego postępowi objawów inflacyjnych towarzyszył równolegle wzrost konkurencyjności gospodarki zachodnioniemieckiej wyrażającej się w przyspieszeniu ekspansji eksportowej i wzroście pozycji DM?

— jakie korzyści płynęły z inflacji wewnętrznej dla gospodarki RFN.

Począwszy od 1952 r. do końca lat sześćdziesiątych rozwój cen w RFN świadczył o występowaniu zjawiska inflacji pełzającej¹¹.

Przeciętna stopa wzrostu kosztów utrzymania w cyklu 1968 - 1971 wynosiła 3,3%, w latach 1972 - 1973 uległa ponad dwukrotnemu zwiększeniu. Tym samym również w Niemczech Zachodnich inflacja z fazy pełzającej przeszła w kłusującą. Ilustrację rozwoju zjawisk inflacyjnych w gospodarce zachodnioniemieckiej stanowi tabela 3.

Znamienna dla całego rozwoju gospodarki RFN jest jednak nieustanna, wzmacniająca się w miarę upływu czasu, wzrostowa tendencja cen, uwydatniająca się wyraziście w kolejnych okresach cykli koniunkturalnych¹². W cyklu 1953 - 1958, dla którego charakterystyczne były najniż-

¹¹ W rozważaniach pomijamy rok 1951, w którym to gwałtowny wzrost wszystkich rodzajów cen uwarunkowany był działaniem tzw. czynnika przypadkowego, tj. wybuchem wojny koreańskiej.

¹² Przeciętne roczne stopy wzrostu cen konsumpcyjnych, obliczone jako indeks cen utrzymania 4-osobowego budżetu pracowniczego o średnim dochodzie, kształtowały się w czterech cyklach koniunkturalnych następująco:

Cykl koniunkturalny

Przeciętny roczny	1953 - 57	1958 - 62	1963 - 67	1968 - 72
wzrost w %	0,9	2,9	2,7	3,8

Uwaga: dla 1972 r. dane szacunkowe.

Źródło: „Wirtschaftsdienst” nr 3/1972 s. 116.

sze punkty wzrostowe, przeciętny roczny wzrost cen produktu społecznego wynosił 1,6⁰/o, w przedostatnim cyklu lat 1967 - 1973 uległ potrojeniu, przyjmując wartość 4,7⁰/o. Podobny rozwój obserwuje się we wszystkich

TABELA 3

Inflacyjny rozwój cen w RFN (zmiany w % w stosunku do roku poprzedniego)

Lata	Koszty utrzymania	Produkt społeczny	Przemysłowe ceny produkcji	Inwestycje
1951	+7,7	+10,2	+10,7	+16,2
1952	+2,4	+3,7	+2,3	+7,8
1953	-1,8	-1,6	-2,6	-3,1
1954	+0,2	+0,5	-1,6	-0,5
1955	+1,6	+2,4	+1,7	+3,5
1956	+2,5	+2,5	+1,5	+2,5
1957	+2,0	+3,0	+1,8	+3,0
1958	+2,2	+2,6	-0,4	+3,2
1959	+1,0	+1,2	-0,7	+2,5
1960	+1,4	+2,4	+1,1	+4,2
1961	+2,3	+4,0	+1,3	+5,4
1962	+3,0	+3,7	+1,1	+5,7
1963	+3,0	+3,0	-0,3	+3,1
1964	+2,5	+2,8	+1,1	+2,5
1965	+3,4	+3,7	+2,4	+2,9
1966	+3,5	+3,8	+1,7	+2,4
1967	+1,4	+1,4	-0,9	-1,1
1968	+1,5	+ -1,4	-5,3	+1,0
1969	+2,8	+3,5	+2,2	+4,5
1970	+3,7	+6,4	+5,9	+10,9
1971	+5,4	+7,2	+4,7	+7,4
1972	+5,8	+ -6,0	+3,2	+3,7
1973	+6,9	+5,8	+6,6	+3,6
1973	187,1	217,2	155,1	

(1950=100)

243,0

Przeciętna stopa wzrostu przypadająca na cykl

1953/58	+1,1	+1,6	+0,1	+1,4
1959/63	+2,2	+2,9	+0,8	+4,1
1964/67	+2,6	+2,9	+0,9	+1,7
1968/71	+3,3	+4,7	+1,4	+5,9

Źródła: *Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland* 1972, ss. 458-523; *Volkswirtschaft, Gesamtrechnungen* Fachserie N, Reihe 1, *Vorbericht* 1972. Stuttgart und Mainz 1973, ss. 12, 41; „Wirtschaft und Statistik” 3/1974, s. 223; *Jahresgutachten* 1972/73. Stuttgart und Mainz 1972, ss. 258, 260; „Monatsbericht der Deutschen Bundesbank”. Frankfurt (Main) nr 7/1973, s. 68; 3/1974, s. 68; „DIW - Wochenbericht” (wyd. *Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung*). Westberlin, 8/1974, s. 69.

innych kategoriach cen. W zakresie cen wytwarzania produktów przemysłowych najwyższy stopień wzrostu wykazały ceny dóbr inwestycyj-

nych, które po krótko okresowym spadku w roku kryzysowym 1967 zaczęły wzrastać w tempie przyspieszonym¹³. Biorąc pod uwagę ruch cen w przekroju ważniejszych gałęzi przemysłu w okresie dwóch dziesięcioleci 1950 - 1960 i 1961 - 1971 okazuje się, iż w drugim przedziale czasowym ceny rosły szybciej niż w pierwszym.

TABELA 4

Wzrosty cen w dziesięcioleciach (w %)

Wybrane gałęzie przemysłu	1950 - 1960	1961 - 1971
Przemysł dóbr konsumpcyjnych	0,2	31,0
w tym:		
przemysł spożywczy i używek	3,3	22,6
Przemysł dóbr inwestycyjnych	29,6	36,1

Źródło: B. Warnke, *Preissteigerungen und inflationäre Entwicklung in der BRD*. „IPW - Berichte” 7/1973, s. 18.

Wszystkie wzrosty cen znalazły bezpośrednie lub pośrednie swoje odzwierciedlenie we wzroście kosztów utrzymania. W ciągu lat 1950 - 1972 indeks cen detalicznych podniósł się tylko o 46,5 punktu, jednakże wyraźnie przyspieszało się tempo rocznych wzrostów kosztów utrzymania, bowiem w skład tych ostatnich wchodzi nie tylko zakupy w handlu detalicznym, lecz również i usługi, które od r. 1950 podrożały bardzo znacznie¹⁴.

Według urzędowego indeksu kosztów utrzymania w RFN rodziny robotniczej o średnim dochodzie, ceny utrzymania wzrastały silniej niż ceny produkcji przemysłu, osiągając w 1972 wielkość 174,9% w stosunku do roku 1950¹⁵.

W okresie cyklicznego osłabienia koniunktury gospodarczej w Niem-

¹³ W latach 1950 - 1972 ceny dóbr konsumpcyjnych wzrosły prawie dwukrotnie — 186,1%.

¹⁴ Według obliczeń W. Slotoscha, indeks cen usług wzrósł w okresie dwudziestu lat (1950 - 1970) o 310%. (W. Slotosch, *op. cit.*, s. 132).

¹⁵ Wskaźniki tempa produkcji przemysłowej w latach 1971 i 1972 wynosiły odpowiednio 1,8% oraz 1,9% wobec 6,1% w 1970 r. Koszty utrzymania w 1972 r. wzrastały w tempie 5,8% wobec 5,4 oraz 3,7% w latach 1971 i 1970. (patrz: H. J. Höhme, H. Hanke, R. Gutermuth, *Zwischen Krise und Stagflation. Die BRD-Wirtschaft in ihrem 5 Nachkriegszyklus*. „PIW — Berichte” nr 3/73, ss. 13, 17 oraz tab. 3 w tekście).

czech Zachodnich w 1971/1972 r. stagnacji produkcji towarzyszyło silne i po części nawet przyspieszone tempo wzrastających cen. Gospodarka RFN wkroczyła w okres tzw. stagflacji¹⁶. Zjawisko to samo w sobie może stanowić impuls do przyspieszenia tempa inflacji, bowiem wymaga zastosowania środków polityki gospodarczej pobudzających wzrost aktywności gospodarczej, które rozkręcą nadal proces inflacyjny — np. w wyniku uchwalenia w kwietniu 1972 r. budżetu federalnego w wysokości 109,3 mln DM (o 11% wyższy niż w roku poprzednim) powiększone zostało inflacyjnie działające zadłużenie państwa, przez zaciągnięcie kredytów netto na sumę 7,7 mld DM.

Trwała inflacja w warunkach stagnacji wzrostu gospodarczego zaostrzyła jeszcze bardziej dylemat polityki gospodarczej rządu RFN polegający na konflikcie celów między tłumieniem inflacji, wzrostem gospodarczym i stopniem zatrudnienia. Postulat utrzymywania w „ryzach” procesów inflacyjnych znalazł odzwierciedlenie w katalogu celów *Ustawy o popieraniu stabilizacji i wzrostu gospodarki (Ustawa stabilizacyjna)* z czerwca 1967 r. Zgodnie z § 1. tej ustawy, federacja i kraje winny przyczynić się do tego, by zapewnić stabilizację poziomu cen, wysoki stopień zatrudnienia, równowagę handlu zagranicznego oraz stały i równomierny wzrost ekonomiczny¹⁷.

Rzeczywistość gospodarcza RFN wykazywała jednakowoż praktyczną niemożność realizacji wszystkich czterech celów polityki gospodarczej¹⁸.

¹⁶ Według definicji OECD, „stagflacja jest fazą inflacji w warunkach stagnacji produkcji i rosnącego bezrobocia” (cyt. za „Fortune”, sierpień 1971, s. 145). „Określenie to — pisze H.-J. Schmahl — dotyczy w pełni współczesnych stosunków w RFN i to po raz pierwszy” („Wirtschaftsdienst” nr 3/1972, art.: *Neue Quantität oder mehr?*).

¹⁷ Gesetz zur Förderung der Stabilität und des Wachstums vom 8. Juni 1967. „Bundesgesetzblatt” I, s. 582.

Rząd federalny w maju 1967 r. zdefiniował te cele następująco: stabilizacja cen odpowiada różnicy przyrostu nominalnego produktu społecznego brutto i wzrostu realnego produktu społecznego brutto (indeks cen PSB) w wysokości 1%. Pełne zatrudnienie odpowiada kwocie bezrobocia równej 0,8%. Równowadze zagranicznej odpowiada udział wymiany zagranicznej w PSB rządu 1,5%. (W. Wagner, *Möglichkeiten und Grenzen der Stabilitätspolitik der Bundesregierung*. W: *Ist Inflation...*, op. cit., s. 126).

¹⁸ Konflikt celów między pełnym zatrudnieniem siły roboczej i stabilizacją poziomu cen przyjmuje postać tzw. krzywej Phillipsa. Wyniki licznych badań doprowadziły brytyjskiego ekonomistę A. W. Phillipsa do wniosku, że inflacja osiągała zawsze swoje apogeum w okresach pełnego lub nadmiernego zatrudnienia i odwrotnie — większa stabilizacja cen z reguły występowała w okresach znacznego bezrobocia. Omówienie założeń, praktycznego znaczenia dla polityki gospodarczej oraz modyfikacji „krzywej Phillipsa” znaleźć można m. in. w artykułach: R. Feuerstecka, *Der gesamtwirtschaftliche Zielkonflikt zwischen Vollbeschäftigung der Arbeitskräfte und Stabilität des Preisniveaus*. „WSI — Mitteilungen” nr 7/1973, ss.

Pierwszym posunięciem nowego rządu „małej koalicji” Brandta było dokonanie 24 października 1969 r. łącznie 19,3 — procentowej rewaluacji DM, mającej na celu zabezpieczenie rozwoju gospodarczego przed dalszym „importem” inflacji, zakładając jednocześnie 5 — procentowy wzrost ogólnego poziomu cen na rok 1970¹⁹.

Z czterech postawionych w *Ustawie stabilizacyjnej* celów, nie została osiągnięta w 1970 r. stabilizacja poziomu cen²⁰, przy utrzymaniu w granicach tolerancji stopy bezrobocia na poziomie 0,7 i realnym, 4,7 — procentowym wzroście produktu społecznego brutto²¹.

Twierdzenie, że wzrost cen powinien następować tylko przy wzroście produkcji, a ze spadkiem produkcji wynien łączyć się spadek cen, nie znajduje więc potwierdzenia w rzeczywistości.

IV

Przyspieszenie tempa inflacji jest zewnętrznym wyrazem narastających sprzeczności i dysproporcji w państwowo-monopolistycznym procesie reprodukcji kapitału społecznego. Podłoże inflacji wiąże się z dążeniem podmiotów gospodarczych do zwiększenia ich udziału w dochodzie narodowym. Stąd też główne źródło inflacji tkwi przede wszystkim wewnątrz systemu gospodarczego.

Jednym z czynników endogenicznych, który stanowił bodziec nakręcania sprężyny inflacyjnej z końcem lat sześćdziesiątych było wyczerpanie rezerw i brak czynników produkcji w warunkach rosnącej tendencji popytu. Szczególnie wyraźnie zjawisko to występowało na odcinku siły roboczej. Wyczerpywanie się rezerwy siły roboczej, a potem jej niedobór, ujawniło się jako trwała tendencja na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, co powodowało w dalszej konsekwencji stosowanie kapitałochłonnego typu postępu technicznego, podrażającego koszty wzrostu. Równolegle postępująca wyżka płac, wzbudzana strukturalnym niedoborem siły roboczej, przyczyniała się również do wzrostów kosztów produkcji, wywierając presję na zyski, którą monopole niewelowały drogą podnoszenia cen, stwarzając w ten sposób źródło nakręcania spirali

279 - 283 oraz C. Schäfera, *Die Theorie der Phillips-Kurve*. „WSI-Mitteilungen” nr 2/1974, ss. 38 - 47.

¹⁹ „Archiv der Gegenwart” 30 Oktober 1969, s. 15005.

²⁰ Stopa wzrostu cen konsumpcyjnych, wynosząca w r. 1970 3,8%, przekracza przedstawioną w rocznym sprawozdaniu gospodarczym projekcję przewidującą do 1974 r. roczne wzrosty poziomu cen w granicach 2 - 2,5%; natomiast wzrost cen PNB osiągnął 7,5% (*Jahresbericht der Bundesregierung* 1970, s. 257).

²¹ *Ibidem*, s. 255.

inflacyjnej „koszty — zyski — ceny”²². Wzrost kosztów produkcji następował także pod wpływem przeciążenia aparatu produkcyjnego, zmuszając wytwórców do dodatkowych nakładów kapitałowych. Proces ten ze szczególnym natężeniem wystąpił w 1970 r.²³

Wzrost udziału konsumpcji państwa w produkcji społecznej brutto następował przy dostawach monopolii dla państwa po nadmiernie wysokich cenach. Najwyższy wzrost osiągały ceny na dobra kapitałowe i towary „zapotrzebowania publicznego”. Indeks cen konsumpcji państwa, w odróżnieniu od pozostałych rodzajów cen, wzrastał systematycznie z roku na rok, osiągając w pierwszym półroczu 1974 wysokość 225,4% w porównaniu z rokiem 1962, konsekwencją czego był wzrost wolumenu wydatków państwowych. W ciągu lat 1961 - 1973 globalne wydatki państwa wzrosły z 189,6 do 378,0 mld marek. Wzrost wydatków państwowych — przy nieustannie pogłębiającym się deficycie budżetu państwowego, który w grudniu 1974 roku osiągnął wysokość 10,1 mld DM²⁴ w porównaniu z 539 mln DM deficytu na koniec roku 1970 — pociągnął za sobą konieczność zwiększenia długu publicznego. W planie średnioterminowym budżetu federalnego na lata 1972 - 1975 przewidziany jest wzrost długu publicznego do wysokości 24 mld DM²⁵. Państwowe „tworzenie kredytu” wzmacniane było nadzwyczaj silnie w latach 1960 - 1970 finansowaniem kredytowym monopolii. W okresie stagnacyjnym (1971 i 1972 r.) stopa wzrostu kredytów bankowych zmniejszyła się, niemniej jednak rosła w szybszym tempie niż stopa wzrostu realnego produktu społecznego.

TABELA 5

Wybrane wielkości finansowe (przeciętne roczne stopy wzrostu w %)

Lata	Kredyty dla przedsiębiorstw i konsumentów prywatnych	Zadłużenie państwa	Obrót pieniężny	PSB w cenach stałych
1960/65	13,6	9,7	7,6	5,1
1965/70	17,2	8,7	6,6	4,7
1970/72	6,9	11,2	13,4	2,7

Źródło: „Monatsberichte der DBB” nr 1/1969, ss. 5, 58; 7/1973 ss. 4, 56, 64, 74.

Prywatna i państwowa kreacja kredytu bezsprzecznie powiększała krążącą ilość pieniądza w kanałach cyrkulacji. Skutkiem daleko szybszej, niż produkcja towarów i usług, nabrzmiewającej ilości pieniądza są wzro-

²² Por. W. Grabska, *Polityka „globalnego sterowania” (jej cele i efekty)*, „Przegląd Zachodni” nr 5 - 6/1971, ss. 21 - 22.

²³ *Jahresbericht...*, op. cit., s. 208.

²⁴ „Monatsbericht der Deutschen Bundesbank” nr 3/1975, s. 59.

²⁵ *Fiedleratiwnaja Riespublika Giermanii*. Moskwa 1973, s. 213.

sty cen. Inflacyjny efekt zwiększenia pieniądza był w rzeczywistości wyższy niż to wynika z tabeli 5.

Rozkręcanie się spirali ceny i płac jest najbardziej kontrowersyjnym czynnikiem przyspieszania procesów inflacyjnych w gospodarce RFN. Związki przedsiębiorców, Bank Federalny i inne instytucje wysuwają argument spirali inflacyjnej „płaca robocza — ceny”. Sprowadza się to do tezy, iż wzrost płacy roboczej — wskutek nacisków związków zawodowych — nieuchronnie prowadzi, poprzez wzrost kosztów płacowych do wyższych cen towarów. Związki zawodowe natomiast, wysuwając żądania podwyżek płac, wskazują na wzrost kosztów utrzymania, dokumentując swoje stanowisko występowaniem spirali inflacyjnej w układzie „ceny — płace”. Podwyżki płac są bowiem z reguły konsekwencją wzrostu kosztów utrzymania.

Stanowisko przedsiębiorców w zakresie spirali „płace — ceny” uzasadnione może być tylko w jednym przypadku — mianowicie gdy tempo wzrostu płacy roboczej przewyższa wzrost wydajności pracy²⁶. Do 1961 r. w przemyśle zachodnioniemieckim istniała największa w porównaniu z innymi krajami Europy zachodniej stabilizacja płac i najszybszy wzrost wydajności pracy²⁷. Zmiany w poziomie płac w gospodarce RFN w stosunku do pozostałych krajów kapitalistycznych zaobserwować można od 1959 r., kiedy to płace robotników zachodnioniemieckich wzrosły bardziej niż płace robotników zachodnioeuropejskich czy amerykańskich. Owe nagle „eksplozje” płac niejednokrotnie przekraczały tempo wzrostu wydajności pracy. W krótkim czasie mogły więc stanowić źródło podniesienia cen — i w tym punkcie stanowisko przedsiębiorców w kwestii spirali inflacyjnej „płace — ceny” wydaje się uzasadnione. Jednakże ekonomiści zachodnioniemieccy porównują wydajność pracy ze wzrostem płac nominalnych, co często wypacza obraz wzrostu płac, prowadząc do błędnych wniosków na niekorzyść płacobiorców. W takim przypadku, w celu przywrócenia właściwego obrazu spirali inflacyjnej, należy korygować wzrost płac nominalnych o indeks kosztów utrzymania²⁸. W tendencji jednak tempo wzrostu wydajności pracy w gospodarce RFN przewyższało tempo wzrostu płac, stąd więc lansowana przez oficjalne czynniki teza o rzekomym źródle wzrostu trendu inflacji w RFN, jakim mają być wygórowane żądania związków zawodowych w zakresie płac, pozbawiona jest rzeczowych podstaw. Konkretnie realia gospodarcze Niemiec Zachodnich pokazują również, że szybki, inflacyjny wzrost cen zaczął się

²⁶ Podkreślić należy w tym miejscu, iż z danych publikowanych przez Federalny Urząd Statystyczny nie można uzyskać dokładnego obrazu wzrostu wydajności pracy.

²⁷ Por. M. Tomala, *Ekspansja NRF na rynki świata*. Warszawa 1970, ss. 216–220.

²⁸ *Fiedleratiwnaja...*, op. cit., s. 211.

po okresie wielkiej rozpiętości między powiększaniem się zysków a wzrostem płacy roboczej na korzyść pierwszych, świadcząc tym samym o występowaniu w rzeczywistości sprzeczności na płaszczyźnie zyski — ceny.

Postępujące w zachodnioniemieckiej gospodarce procesy monopolizacji, zwłaszcza koncentracji i centralizacji kapitału oraz produkcji w latach 1968 - 1970, stworzyły wielkim przedsiębiorstwom korzystniejsze warunki, pozwalające przeciwdziałać drogą podnoszenia cen uwidaczniającej się od połowy lat sześćdziesiątych spadkowej tendencji stopy zysku.

Wśród czynników egzogenicznych, stanowiących źródło przyspieszenia tempa inflacji w RFN, na pierwszy plan wysuwa się dopływ waluty zagranicznej, która — wymieniana na markę — rozszerzała masę pieniądza w obiegu. Podstawę napływu dolarów amerykańskich stanowi z jednej strony nieustanny wzrost nadwyżki eksportowej RFN, a z drugiej — wysoki deficyt bilansu płatniczego USA i załamania się międzynarodowego systemu walutowego opartego na deprecjonującym się dolarze jako walucie wiodącej. Szczególnie silny napływ dolarów do RFN miał miejsce w okresie kryzysu walutowego w r. 1971 jako asekuracja przed dewaluacją tej waluty i zarazem w nadziei szybkiej rewaluacji marki zachodniej²⁹.

Postępujące procesy inflacyjne w gospodarce zachodnioniemieckiej przybrały z końcem lat sześćdziesiątych wyraźny charakter inflacji importowanej. Przesłankę sprzyjającą przenoszeniu inflacji z kraju do kraju stanowił system stałych kursów wymiennych walut z wąskim przedziałem wahań $\pm 1\%$ oraz wolna wzajemna wymienialność walut, stanowiące zasadnicze cechy dotychczasowego światowego systemu walutowego z Bretton-Woods³⁰.

Wzrost nadwyżek eksportowych, oprócz proinflacyjnego charakteru działania przez mechanizm napływu dewiz i kreacji pieniądza narodowego, wpływał na wzrost cen krajowych również od strony odpowiedniego, względnego zmniejszenia wewnętrznego obrotu towarowego, spowodowanego intensywnym eksportem.

W latach siedemdziesiątych dochodzi w gospodarce krajów kapitalistycznych nowy czynnik inflacyjny — kryzys surowcowo-energetyczny, którego szczyt przypadł na jesień 1973 r., stawiając państwa importujące ropę przed wyraźnymi strukturalnymi trudnościami dostosowawczymi. Drastyczna eksplozja cen ropy naftowej w połączeniu z powszechnym podrożeniem innych surowców spowodowała również w RFN, przez me-

²⁹ Jeszcze w 1960 r. zapasy złota USA były wyższe o ponad 12 mld dolarów niż wartość złota i dewiz znajdujących się do dyspozycji w Banku Federalnym. W połowie 1974 r. stan dewiz i złota wyrażał się wartością 92 mld DM.

³⁰ Por. H. J. Timm, *Die importierte Inflation*. W: *Ist Inflation...*, op. cit., s. 62.

chanizm transmisji kosztów, przyspieszenie procesów inflacyjnych, zwłaszcza w pierwszych miesiącach roku 1974. RFN jest jedynym większym krajem Zachodu, w którym kryzys naftowy nie spowodował poważniejszych perturbacji w bilansie płatniczym — nadwyżka obrotów bieżących zachodnioniemieckiego bilansu płatniczego osiągnęła w 1974 r. poziom 23,9 mld DM³¹. Nie bez racji jest więc twierdzenie, iż od szerszych reperkusji w bilansie płatniczym uchroniła gospodarkę Niemiec Zachodnich w okresie kryzysu paliwowo-energetycznego wysoka nadwyżka eksportowa, wynikła z silnej dynamiki wzrostu eksportu.

V

Gospodarka RFN jest ściśle zespolona ze światowym rynkiem kapitalistycznym, na co wskazuje wysoki eksport towarowy. Możliwości ekspansji Niemiec Zachodnich zależą głównie od zdolności konkurencyjnych ich monopolu na rynkach zagranicznych, handel zagraniczny natomiast jest ważnym komponentem wzrostu gospodarczego.

TABELA 6

Nadwyżki bilansu handlu zagranicznego RFN (w mld DM)

1950	-3,01	1966	7,96
1955	1,25	1970	15,67
1960	5,22	1973	33,00
1965	1,20	1974	50,76

Źródło „Monatsberichte der Deutschen Bundesbank” 3/1975, s. 68.

Podstawą szczególnie wysokich nadwyżek eksportowych w latach siedemdziesiątych jest struktura społeczno-gospodarcza RFN. W gospodarce zachodnioniemieckiej udział przemysłu i budownictwa w produkcji społecznym brutto jest wyższy niż w innych wielkich krajach kapitalistycznych; i tak np.: w 1970 r. udział ten w PSB — według cen bieżących — wynosił 50,6% wobec 31,2% w USA i 37,4% w Japonii. Wolniejsze tempo wzrostu importu w stosunku do eksportu jest wynikiem struktury towarowej handlu zagranicznego RFN. Niemcy Zachodnie, będąc przodującym dostawcą dóbr inwestycyjnych, eksportują przede wszystkim te wyroby, których znaczenie w procesie reprodukcji rozwiniętych krajów kapitalistycznych i w wymianie między nimi wzrasta absolutnie i relatywnie.

³¹ „The Economist” z 5 IV 1975: „Germany's economic swallows”.

Stwierdzenie o braku poważniejszych reperkusji w bilansie płatniczym i gospodarce RFN w okresie eksplozji cen ropy zawarte zostało w *Erklärung der Bundesregierung zum Konjunkturprogramm*. „Bulletin des Presse-und Informationsamtes der Bundesregierung” nr 153 z 16 XII 1974, s. 1556.

W imporcie RFN dominują surowce, półfabrykaty i środki żywności, udział dóbr inwestycyjnych jest wyraźnie niższy niż w eksporcie.

W międzynarodowej walce konkurencyjnej wielkich monopolii niemałą rolę odgrywa kapitalistyczny system walutowy, stanowiąc pośredniczące ogniwo w ruchu kapitałów i zysków ponad granicami krajowymi na korzystne obszary lokat. Dlatego też pozycja walutowa państwa jest miarą oceny jego międzynarodowych możliwości ekonomicznej ekspansji. Od początku 1961 do czerwca 1974 r. waluty krajów kapitalistycznych zostały w stosunku do marki zachodniej silnie zdevaluowane. Główną przyczyną tych dewaluacji były wysokie nadwyżki bilansu handlowego RFN.

Nierównomierny rozwój między państwami kapitalistycznymi — przybierający wyraz w napływie dewiz do RFN i jednocześnie odpływie z innych krajów — doprowadził do rozdziwien między realnymi parytetami siły nabywczej a oficjalnymi kursami wymiennymi poszczególnych walut. Nierównomierny przebieg procesów inflacyjnych pociąga za sobą różny stopień inflacyjnej deprecjacji poszczególnych walut, w konsekwencji czego dolar, jen i funt angielski deprecjonowały się szybciej niż marka zachodnioniemiecka. Alain Samuelson w pracy *Le mark — histoire de la monnaie allemande* (Paris 1971) stwierdza, iż marka była jedynym przykładem pieniądza, wykazującym swoisty paradoks polegający na zmianie w kierunku odwrotnym wartości wewnętrznej i zewnętrznej. Kapitalistyczny system walutowy doprowadził do powstania walut nadwartościowych i podwartościowych³².

W stosunku do dolara marka zachodnia była do czasu załamania się systemu stałych kursów walutowych w 1973 r. podwartościowa. Z podwartościowego charakteru marki monopolie zachodnioniemieckie osiągały zyski na różnicach kursów (*Kursgewinne*), bowiem umożliwiało im to sprzedaż swych towarów przede wszystkim na rynku amerykańskim, a uzyskany tą drogą przychód w dolarach zamieniały z kolei w Banku Federalnym na marki po kursie oficjalnym. Otrzymane w ten sposób dodatkowe zyski stanowiły podstawę do wzrostu samofinansowania produkcji i rozwoju monopolii posiadających znaczny udział eksportu w swoim potencjale podaży.

Tabela 7 potwierdza generalnie tendencje wyższego tempa wzrostu nakładów inwestycyjnych w tych gałęziach przemysłu, które zorientowane są na eksport.

Można więc wyciągać wniosek, iż podwartościowa marka, będąca

³² Waluta jest podwartościowa, gdy jej realna siła nabywcza jest wyższa niż oficjalnie ustalony kurs wymienny; w przypadku waluty nadwartościowej relacje kształtują się odwrotnie (szerzej na ten temat: J. Zajda, *Rozliczenia międzynarodowe*. Poznań 1969, ss. 43 - 58).

rezultatem niższego tempa przebiegu inflacji w RFN w porównaniu z pozostałymi krajami wysoko uprzemysłowionymi, przyczyniła się do rozbudowy i modernizacji eksportowych gałęzi przemysłu, zwiększając przez to jeszcze bardziej potencjalną konkurencyjność gospodarki RFN na rynkach zagranicznych.

TABELA 7

Rozwój nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw w niektórych gałęziach przemysłu RFN w latach 1965 - 1972 (zmiany w % w stosunku do roku poprzedniego)

Gałęzie przemysłu	Lata							
	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Główne gałęzie eksportowe:								
przem. budowy maszyn		90,1	94,4	118,1	148,8	102,8	105,0	83,9
przem. pojazdów mech.		100,8	75,3	102,3	145,1	150,0	103,9	79,8
przem. chemiczny		117,7	78,7	93,1	149,0	135,6	85,1	81,3
przem. elektro-techn.		102,3	87,9	105,3	160,5	126,2	96,1	92,9
Gałęzie o nieznacznym udziale w produkcji eksportowej:								
przem. odzieżowy		92,5	72,7	112,7	135,5	116,3	94,0	72,6
przetw. olejów miner.		142,2	180,5	32,0	155,0	124,9	132,6	115,7
przem. kopalin		89,3	69,6	108,5	135,9	130,4	121,1	105,3

Źródło: Statistisches Jahrbuch für die BRD 1967, 1970, 1974 — obliczenia własne.

Wprowadzenie płynnych kursów wymiennych walut wiosną 1973 r. przez większość państw nadało ich kształtowaniu się charakter spontaniczności poprzez uzależnienie od praw rynku walutowego. Tym samym zmniejszone zostały wielkie rozbieżności między siłą nabywczą walut a ich wzajemnymi kursami wymiennymi, co również osłabiło efekt podwartościowości marki zachodniej, wzmagający dotychczas dodatkowo realne szanse dalszego wzrostu ekspansji gospodarczej.

Kapitał finansowy RFN dąży jednak do ukształtowania nowego, korzystniejszego dla siebie stosunku wymiennego marki drogą tworzenia stałych kursów wymiennych w ramach EWG. Oznaczałoby to ponownie chęć uplasowania się gospodarki zachodnioniemieckiej na pozycji posiadacza podwartościowej waluty z wszystkimi tego konsekwencjami.

VI

Dokonana analiza specyfiki zjawisk inflacyjnych w gospodarce zachodnioniemieckiej w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych pozwala na sformułowanie kilku ogólnych wniosków. Podstawowym wyjściowym stwierdzeniem jest fakt, iż procesy inflacyjne w RFN postępowały zgodnie z ogólnoswiatowymi trendami inflacyjnych ruchów cen. Szczęólnego znaczenia nabrały one z końcem lat sześćdziesiątych, bowiem od tego okresu obserwuje się wyraźne nasilenie tempa inflacji. Na tle ogólnych czynników sprzyjających intensyfikacji ogólnoswiatowych tendencji inflacyjnych, wyeksponowano kilka przyczyn, które — naszym zdaniem — zadecydowały o przyspieszeniu procesów rozwojowych inflacji w gospodarce zachodnioniemieckiej. Czynnikiem endogenicznym, sprzyjającym rozkręcaniu się spirali inflacyjnej od strony kosztów było wyczerpywanie się rezerw i brak niektórych czynników produkcji, w szczególności siły roboczej, co zmuszało producentów do stosowania bardziej kapitałochłonnych metod wytwarzania, wyrażających się w ostateczności w podrożeniu kosztów wzrostu. Sytuacja na rynku pracy wywoływała również nacisk na płace, których zwyczajki monopole przerzucały w efekcie na ceny. Również przeciążenie mocy wytwórczych stanowiło przyczynę wzrostu kosztów produkcji.

Kolejny czynnik, który powodował zintensyfikowanie procesów inflacyjnych, stanowi wzrost wolumenu wydatków państwowych przy rosnącym deficycie budżetowym, finansowanych drogą powiększenia długu publicznego konsekwencją czego jest wzrost masy pieniądza w obiegu.

Czynnikiem przyspieszenia inflacji w gospodarce zachodnioniemieckiej, działającym krótkookresowo zarówno po stronie kosztów, jak i popytu, są przejściowe wzrosty płac powyżej tempa wzrostu wydajności pracy. Nasilenie tempa inflacji spowodowane jest również polityką ustanawiania wysokich cen przez monopole.

Z czynników egzogenicznych, stanowiących źródło przyspieszenia inflacji w gospodarce RFN, na pierwszy plan wysuwa się napływ waluty zagranicznej, mający swoje źródło we wzroście nadwyżki eksportowej Niemiec Zachodnich z jednej strony, a z drugiej — w deficycie bilansu płatniczego USA i załamaniu się dotychczasowego systemu walutowego, nadając inflacji zachodnioniemieckiej charakter importowany. Import inflacji do RFN w latach siedemdziesiątych wzmocniony został o dodatkowy element, jakim jest kryzys surowcowo-energetyczny z wszystkimi jego konsekwencjami.

Pomimo działania wskazanych czynników, gospodarka zachodnioniemiecka wyróżniała się najniższym tempem rozwoju procesów inflacyjnych. U podstaw takiego układu leży siła i prężność ekonomiczna Niemiec Federalnych, jak też wysoka konkurencyjność gospodarki i towa-

rzyszczącej jej ekspansja eksportowa. Względnie pozytywne rezultaty w walce z zahamowaniem inflacji przypadają również polityce gospodarczej państwa i Banku Federalnego.

Analiza wykazała również, iż postępowaniu objawów inflacyjnych towarzyszył wzrost konkurencyjności gospodarki RFN, wyrażającej się w przyspieszeniu ekspansji eksportowej i wzroście pozycji marki zachodnioniemieckiej. Niższe tempo inflacji w Niemczech Zachodnich niż w pozostałych krajach kapitalistycznych znajdowało odzwierciedlenie w relatywnie niższych cenach eksportowych w porównaniu z innymi państwami, stanowiąc jednocześnie przesłankę zintensyfikowania ekspansji eksportu, ponieważ niższe ceny na wyroby zachodnioniemieckie wznęgały dodatkowo konkurencyjność gospodarczą RFN na rynkach zagranicznych.

Nierówny przebieg procesów inflacyjnych w świecie kapitalistycznym doprowadził do powstania walut podwartościowych i nadwartościowych. Marka zachodnia jest jedynym przykładem pieniądza, który przez cały okres powojenny posiadał cechy waluty podwartościowej. Z faktu podwartościowości DM, będącego rezultatem niższego tempa przebiegu inflacji w RFN w porównaniu z pozostałymi krajami kapitalistycznymi, gospodarka zachodnioniemiecka czerpała szereg korzyści. Przedsiębiorstwa o wysokim udziale eksportu w potencjale podaży osiągały bowiem dodatkowe zyski na różnicach kursów, przeznaczając je na rozszerzenie i modernizację swego aparatu wytwórczego. Pozwala to jednoznacznie stwierdzić, że podwartościowa marka umożliwiła rozbudowę i unowocześnienie eksportowych działów gospodarki narodowej Niemiec Zachodnich, zwiększając tym samym jeszcze bardziej konkurencyjność gospodarczą RFN na rynkach światowych.